

ศาสตราจารย์ ดร. ปิยะวัตติ บุญ-หลง
ที่ปรึกษา

สมาคมพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคม

**"ทำให้ Engagement เป็น
เรื่องปกติประจำวัน ใคร
นึกจะทำเมื่อไร ก็ทำได้
ทำได้สบายๆ ไม่ต้อง
เหน็ดเหนื่อย"**

The 9th ANNUAL CONFERENCE 2024
Driving Society Engagement Innovation Research Sustainability

CMU CHIANG MAI UNIVERSITY

ในการเสวนา เรื่อง "10 ปี การพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนการขอตำแหน่งทางวิชาการด้วยผลงานรับใช้ท้องถิ่นและสังคม: ประสบการณ์ตรงจาก 4 มหาวิทยาลัยและสมาคมพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคม" ได้แก่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี และ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2567 เวลา 9.40 – 12.10 น. ศาสตราจารย์ ดร. ปิยะวัตติ บุญ-หลง ได้ให้มุมมองและข้อเสนอแนะต่อ สิ่งที่เกิดขึ้นในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาและสิ่งที่น่าสนใจพยายามทำให้เกิดขึ้นในอนาคต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ที่ผ่านมา

ผมอยากจะทบทวนตั้งแต่ต้น ที่อาจารย์อวารณเริ่มว่า งาน Engagement กับชุมชน เริ่มปี 2542 หรือ 25 ปีมาแล้ว เมื่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เริ่มให้ทุนวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-based Research: CBR) ซึ่งทุนนี้ ต้องการให้ชุมชน ทำงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาของตนเอง และก็มีชุมชนหลายแห่งส่งโครงการเข้ามา

อย่างไรก็ตาม งานวิจัย CBR บางโครงการ มีอาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นผู้เสนอ โดยอาจารย์ไปทำงานกับชุมชน ทำงานร่วมกันเป็น Partner แบบเดียวกับ Engagement นี้แหละ เพียงแต่ว่า อาจารย์เป็นผู้เสนอโครงการ อาจารย์ร่วมทำงานกับชุมชน อาจารย์ร่วมเก็บข้อมูล เมื่อช่วยกันแก้ปัญหาเรียบร้อยแล้ว ก็มีข้อมูลที่น่าสนใจมาเป็นบทความวิชาการได้อีกด้วย

ทำให้เกิดการจุดประกาย ว่า เอ๊ะ เรานำมาทำเป็นผลงานวิชาการที่สามารถเผยแพร่ในสื่อที่เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการ อย่างเช่น วารสาร ดีไหม ที่จริงมีนักวิชาการบางคนทำอยู่แล้ว แต่ก็ต้องเผยแพร่ในวารสารวิชาการรายสาขา ซึ่งก็มักจะมีข้อจำกัดตามประเด็นของวารสารวิชาการ

นั้นๆ และมักจะไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผลงานวิชาการที่ดี เพราะไม่ได้ลงลึกในด้านเทคนิควิชาการ

ต่อมา เมื่อวันที่ 8 มีนาคม ปี 2556 มีประกาศ ก.พ.อ. ฉบับที่ 9 เรื่อง ผลงานวิชาการรับใช้สังคม ซึ่งเป็นประกาศที่เสริมกับประกาศ ก.พ.อ. ปี 2552 โดยเพิ่มให้มีผลงานวิชาการรับใช้สังคม เป็นผลงานที่เสนอขอตำแหน่งทางวิชาการได้ โดยมีนิยาม เกณฑ์คุณภาพระดับต่างๆ และวิธีการเผยแพร่พร้อมเสร็จ จึงเป็นจุดเริ่มต้นอย่างเป็นทางการของ “ผลงานวิชาการรับใช้สังคม” หรือ Socially-engaged scholarship (SES)

ที่มาของชื่อ “วิชาการรับใช้สังคม” ผมจำได้ว่าเริ่มจากการประชุมที่ศาสตราจารย์ นายแพทย์วิจารณ์ พานิช ริเริ่มที่ สกอ. เมื่อประมาณปี 2552/2553 ท่านขอให้มี Breakfast meeting ตอน 7 โมงเช้า ทุกวันพฤหัสบดี เพื่อคุยเรื่องการเปลี่ยนโฉม (Transformation) ของอุดมศึกษาไทย ประเด็นที่คุยกันมีหลายเรื่อง หนึ่งในนั้น คือ มหาวิทยาลัยจะทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมได้มากขึ้นอย่างไร แน่นนอนว่าคำตอบหนึ่งก็คือต้องใช้วิชาการของมหาวิทยาลัยในการช่วยแก้ปัญหาของสังคมได้ และอาจารย์หมอวิจารณ์ก็ตั้งชื่องานแบบนี้ว่า “งานวิชาการรับใช้สังคม”

“งานวิชาการรับใช้สังคม” นั้น ผมว่ามีความหมาย “กินใจ” มากกว่า “รับผิดชอบต่อสังคม” เยอะมาก กล่าวคือ มหาวิทยาลัยวางตัวเป็นผู้รับใช้ เป็น Service ตรงกับคำว่า Public service ไม่ใช่ Responsibility ไม่ใช่ Accountability เป็น Service จุดยืนแตกต่างกัน ซึ่งในยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ชุดแรก ก็เรียกเช่นนั้น กล่าวคือเป็น “มหาวิทยาลัยชั้นนำที่รับใช้สังคม”

หลักคิด งานวิชาการรับใช้สังคม เป็นวิจัย PAR

ที่นี้ “ผลงานวิชาการรับใช้สังคม” ก่อนจะมีประกาศ ก.พ.อ. ปี 2556 อาจารย์อาวรณ์ก็เป็นคณะทำงานที่ร่างประกาศนี้ ผมก็อยู่ในนั้นด้วย หลักคิดก็คืออยากให้เป็นงานวิจัย แต่เป็นงานวิจัยที่มี action ร่วมกับสังคม ดังนั้น ก็เลยใช้หลักคิดของวิธีวิทยา งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หรือ Participatory Action Research (PAR) ซึ่ง 7 ข้อของ ก.พ.อ. ที่หลายท่านพูดถึงก็มาจาก PAR คือ จะต้องมีการ Research และ Action ที่ต้องมีส่วนร่วม (Participation) รวมทั้งต้องมีการเปลี่ยนแปลง เหล่านี้เป็นหลักคิดของ PAR

ที่อยู่ของงานวิชาการรับใช้สังคมในตอนนี้อาจจะปรับชื่อเล็กน้อย เป็นวิชาการรับใช้ท้องถิ่นและสังคม แต่หลัก 4 ประการ ที่ท่านศาสตราจารย์วิจิตร ศรีสอาน ได้วางไว้ และที่ศาสตราจารย์นายแพทย์ นรินทร์ ได้พูดถึงเมื่อตอนต้น คือ

- ร่วมคิดร่วมทำแบบพันธมิตรและหุ้นส่วน (Partnership)
- เกิดประโยชน์ร่วมกันแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (Mutual benefits)
- เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดผลงานวิชาการ (Knowledge sharing and scholarship)
- เกิดผลกระทบต่อสังคมที่ประเมินได้ (Measurable social impact)

ก็ยังคงอยู่ และยิ่งถูกเน้นมากขึ้น ภายใต้มุมมองใหม่ว่ามหาวิทยาลัยควรจะมองไกลกว่าตัวมหาวิทยาลัยเอง และไกลกว่าโครงการวิชาการ เพื่อให้เห็นโลกภายนอกมากขึ้น ได้สัมพันธ์กับคนภายนอกมากขึ้น และได้เอาโจทย์ของคนภายนอกมาเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานวิชาการต่อไป

**ผลงานด้านนวัตกรรม: สร้างผลกระทบได้ในวงกว้างเชิงพาณิชย์หรือเชิง
สาธารณะ”**

ผลงานด้านศาสนา: "ก่อให้เกิดประโยชน์ในวงกว้างอย่างเป็นรูปธรรม”

ผมคิดว่า ใน*ประกาศ ก.พ.อ. ปี 2564* ที่ออกมาล่าสุดนี้ หลักคิดของ Engagement ก็ยังคงอยู่นะ จะเห็นว่าไปปรากฏอยู่ในผลงาน หมวดเฉพาะด้าน อีกอย่างน้อย 2 ด้าน คือ ผลงานด้านนวัตกรรม และ ผลงานด้านศาสนา ผลงานด้านนวัตกรรม กล่าวถึง “การสร้างผลกระทบได้ในวงกว้างเชิงพาณิชย์ และเชิงสาธารณะ” อันนี้ ก็คือ Engagement นั่นเอง เพียงแต่ว่า ไม่ได้ engage ด้วยวิธีของ Research เขา Engage ด้วยการสร้างนวัตกรรม ในทำนองเดียวกัน ผลงานด้านศาสนา ก็เขียนว่า “ต้องก่อให้เกิดประโยชน์ในวงกว้างอย่างเป็นรูปธรรม” และ ต้องมีวิธีวัดด้วยนะว่า มีประโยชน์ในวงกว้างอย่างไร เป็นรูปธรรมอย่างไร ก็เป็น Engagement เหมือนกัน ดังนั้น อาจจะกล่าวได้ว่า แนวคิด เกี่ยวกับเรื่อง Engagement นี้ ได้ค่อยๆ ผั่งลึกในระบบวิชาการของมหาวิทยาลัยไทยแล้ว

Ernest Boyer 1990: Scholarship of Engagement

ถ้าเราย้อนไปอีกนิดหนึ่ง แนวคิด Engagement ไม่ใช่ของใหม่ แต่เริ่มตั้งแต่ปี 1990 (ปี 2533) โดย Professor Ernest Boyer ซึ่งขณะนั้นเป็น President ของ Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching อาจารย์ Boyer ได้เขียน A Special Report เล่มหนึ่ง เล่มเล็กๆ ประมาณ 150 หน้า ชื่อ “Scholarship Reconsidered: PRIORITIES OF THE PROFESSORIATE” หรือ วิชาการของมหาวิทยาลัย ว่าควรจะเป็นอย่างไร และ ท่านเสนอว่า มหาวิทยาลัยน่าจะมีวิชาการ 4 ประเภท ได้แก่ Scholarship of Discovery, Scholarship of Integration, Scholarship of Application และ Scholarship of Teaching

วิชาการที่ท่านเรียกว่า Scholarship of Application เป็นงานวิชาการที่เอาไปประยุกต์ใช้กับโลกภายนอก และหลักการก็คล้ายๆกับงาน engagement ภายหลังจึงปรับชื่อเป็น Scholarship of Engagement คือเป็นวิชาการที่สัมพันธ์กับข้างนอก แทนที่จะมุ่งอยู่กับภายในมหาวิทยาลัยเอง จะเห็นได้ว่า จริงๆ แล้วหลักคิดนี้มีมาก่อนที่เราจะคิดเรื่องงานวิชาการรับใช้สังคม ในปี 2556 ถึง 23 ปี ดังนั้น ขอยืนยันว่าวิชาการรับใช้สังคมเป็นหลักการสากล เพียงแต่ว่าเรียกชื่อแตกต่างกันไป และมีรูปแบบแตกต่างกันไป มหาวิทยาลัยที่เข้าระบบ Carnegie Classification for Community Engagement (ที่คุณ Mitra พูดถึงเมื่อวานนี้) เขาก็เปิดโอกาสว่าเริ่มต้น มหาวิทยาลัยให้นิยาม engagement ของตัวเองอย่างไร บางแห่งก็เรียกเป็น Public Service ซึ่งมีความหมายกว้างกว่า Research เยอะเลย คือรวมงานบริการวิชาการ งานขับเคลื่อน ศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่นการส่งเสริมการใช้ภาษาท้องถิ่น และงานอาสาสมัคร เป็นต้น การไปตั้งคลินิกบริการชุมชน การช่วยสอนหนังสือเด็กด้อยโอกาสในโรงเรียน หรือการไปออกแบบสนามเด็กเล่นร่วมกับชุมชน ก็เป็น Public Service เพราะเป็นการนำความรู้ที่มีอยู่ไปช่วยทำงานกับสังคม

ทั้งหมดที่อธิบายนี้ เป็น “สิ่งที่ผ่านมา” คือ เรากำลังเดินทางในเส้นทางที่หลากหลาย ประเทศก็กำลังเดินทางอยู่ ของไทยอาจจะมีจุดเด่นตรงที่ว่าเรามีภคิตาโดยเฉพาะในการพิจารณาให้เป็นผลงานวิชาการเพื่อขอตำแหน่งทางวิชาการได้ ในประเทศอื่น เท่าที่ผมเห็น เขา

ก็มองว่า งานนี้เป็นงานวิชาการที่ต้องทำ แต่ไม่ใช่ class เดียวกับ Research เป็นงานอีกแบบหนึ่ง ที่อาจารย์จะต้องทำ และต้องทำให้ได้ดี เพราะเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นอาจารย์ แต่ว่า เอาไปปนกับ Research ไม่ได้ Research เป็นวิชาการอีกแบบหนึ่งที่ต้องการสร้างการค้นพบใหม่ (Discovery) ต้องไปถกเถียงกันในวงนักวิชาการ ในวารสารวิชาการ

จากผู้บรรยาย 4 ท่านแรก ผมเก็บความได้ว่า สิ่งที่เราทำมาแล้วในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ก็มีหลายอย่างมาก ตั้งแต่ การเริ่มทำ Coaching การสร้างความเข้าใจหลักการและเกณฑ์ การสนับสนุนทุน การช่วยวิจารณ์ผลงาน การกำจัดปัญหาอุปสรรคบางอย่างในระหว่างทาง นอกจากนี้ บางมหาวิทยาลัยก็ทำเรื่องการสร้างระบบนิเวศในมหาวิทยาลัย อาจจะมีการสนับสนุน Community of Practices เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การให้รางวัลเชิดชูเกียรติ การลดภาระงานด้านอื่น เป็นต้น ซึ่งผมคิดว่าเราเดินทางมาได้ไกลมากในระยะเวลา 10 ปี

เมื่อวานคุณ Mitra พูดถึงอีกเรื่องหนึ่ง ที่เราควรจะทำด้วย คือการ Capture Story of Impact คือ การเล่าเรื่องราว สิ่งที่เราทำ เกิด Impact อะไร แต่เล่าแบบมีข้อมูลประกอบ เป็น evidence-based สามารถชี้ได้ว่า เกิด Impact ตรงไหน ตรงนี้ จำนวนเท่าใด อย่างที่ท่านอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตั้งไว้แต่ต้น

สิ่งที่น่าจะเดินต่อไป

สำหรับ สิ่งที่น่าจะพยายามทำให้เกิดขึ้น ในยุคต่อไป ก็มีหลายเรื่อง ได้แก่

1) ให้ Engagement เป็นเรื่องปกติประจำวัน (เหมือนการเรียนการสอน)

การทำให้ Engagement เป็นเรื่องปกติประจำวันในมหาวิทยาลัย อย่างที่ท่านอธิการบดี วัฒนา พูดถึงว่า ควรจะมีระบบปฏิบัติการที่อยู่ข้างหลัง ซึ่งมองไม่เห็น ระบบที่ดีมากๆ เราจะไม่รู้เลยว่า มันกำลังทำงานอยู่ เราอยู่กับมันทุกวัน ทุกอย่างเรียบร้อยดี ไม่มีปัญหา แล้วเราก็ก้าวไปว่า มีระบบนี้อยู่ ผมว่าต้องถึงขนาดนั้นเลยนะครับ ตัวชี้วัดที่ดีในเรื่องนี้ก็คือ ถ้ามีคนทำงานในมหาวิทยาลัย ไม่ว่าจะ เป็นอาจารย์หรือสายปฏิบัติการก็ตาม อยากจะทำงาน Engagement ขึ้นมา เขาต้องรู้สึกว่าได้เลย รู้ว่าจะไปติดต่อใคร รู้ว่าจะไปค้นเอกสารที่ไหน รู้ว่ามีข้อมูลอะไรอยู่แล้วบ้าง มีรุ่นพี่ให้ปรึกษา มี Community of practice ให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีทุนสนับสนุน เป็นต้น ทำได้สบายๆ ไม่ต้องเหนื่อยมาก

2) ทำให้ครอบคลุมภารกิจทุกด้านของมหาวิทยาลัย

อย่างที่หลายๆ ท่านพูดถึง Engagement ไม่ใช่แค่ภารกิจเดียว หรือภารกิจแยกออกมาต่างหาก แต่ว่า Concept ของ Engagement ควรจะต้องครอบคลุมภารกิจ 4 ด้านของมหาวิทยาลัย ทั้งเรื่องการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุง ศิลปะวัฒนธรรม บนหลักการพื้นฐาน 4 ประการ ของ Engagement โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านการเรียนรู้ร่วมกันและเกิดผลงานทางวิชาการ

3) ต้องติดตาม เก็บข้อมูล ดูผลกระทบ และ "เล่าเรื่อง" ได้ (capturing the stories of impact)

อีกอย่างหนึ่ง จะต้องมีการติดตามเก็บข้อมูลอย่างเป็นเรื่องเป็นราว ทั่ววิทยาเขต ถ้าฟังคุณ Mitra เขาพูดถึง Campus-wide System เป็นระบบทั้งวิทยาเขต ไม่ใช่คณะใด คณะหนึ่ง เห็นภาพความก้าวหน้าของทั้งวิทยาเขต ข้อมูลจะต้องดึงได้จากคณะ/นี้ มาลง

ตรงกลาง พอเป็นระบบที่ cross คณะแล้ว จะเล่าเรื่องได้อย่างมีประสิทธิภาพ น่าฟังมากขึ้น

4) *ต้องอยู่ในระบบแผน งบประมาณ การเงิน และบุคคล ของมหาวิทยาลัย (เหมือนการเรียนการสอน)*

อีกส่วนหนึ่งที่จะต้องอยู่ในระบบที่มองไม่เห็น คืออยู่ในปฏิทินการทำแผน งบประมาณ การเงิน การบุคคลในมหาวิทยาลัย ไม่ใช่เป็นงานพิเศษ หรือเป็นโครงการชั่วคราว พอถึงเวลางบประมาณประจำปี ก็ต้องทำละ จะมีส่วนของ Engagement อยู่ในนั้นด้วยเสมอ

5) *Carnegie Community Engagement Classification*

ที่ว่ามาทั้งหมดนี้ กรอบคิดของ Carnegie Classification ซึ่งเขาเริ่มตั้งแต่ ปี 2006 (พ.ศ. 2549) เขาคิดไว้หมดแล้ว จะช่วยได้เยอะ เพราะเขาได้ทดลองทำล่วงหน้ามาแล้ว ประมาณ 20 ปี เราสามารถจะนำกรอบของเขามาเช็คสถานะของเราได้ว่าภารกิจนี้เป็นอย่างไร ภารกิจนั้นเป็นอย่างไร เชื่อมโยงกันหรือไม่ ยังขาดอะไรตรงไหน จึงขอเชิญสมาคมพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคมว่า น่าจะศึกษาและลองใช้ระบบของ Carnegie Classification ดูว่า จะช่วยอะไรเราได้บ้าง

สุดท้ายนี้ ถ้าเรามาเจอกันอีก 10 ปีข้างหน้า หลายท่านอาจจะกลับมาเล่าเรื่อง ให้รุ่นน้องฟังว่า ที่แล้วมาทำงาน Engagement เหนื่อยอย่างไร ยุ่งยากอย่างไร รุ่นน้องอาจจะบอกว่า “ไม่เห็นยุ่งยากเลย ทำไปตามระบบ” สวีส์ดีครับ